

Tea Štoka

Tomaž Šalamun: *Levu sem zribal glavo do pol gobca, potem sem nehal.*

Ljubljana: Cankarjeva založba, 2009.

S tokratno zbirko z zelo dolgim naslovom se Tomaž Šalamun približuje svoji štirideseti pesniški knjigi. Kakšna osupljiva pesniška kondicija, kakšno neusahljivo brbotanje domišljije! Pesmi so nastala v slikovitem okolju Toskane, ko se je pesnik udeležil umetniške kolonije ob pomoči Fundacije Civitella Ranieri v Umbriji. Kako ne bili po svoje sladki verzji, ki so se rodili v milem in prijetnem okolju toskanskih gričev? Navsezadnje so tudi renesančne likovne mojstrovine nastajale pod istim nebom.

V nedavnem intervjuju, objavljenem na straneh Primorskih novic, Šalamun razgrinja nekatere skrivnosti svojega ustvarjalnega postopka. Pove, da se mu verzji rojevajo, ko stopa po ulici, vendar pa mora biti zelo pozoren, da izklopi glavo (razum) in se popolnoma prepusti nekakšni sili, ki mu narekuje nelogične, a na moč poetične podobe in besedne zveze. Kot da bi bil nekakšen šaman jezika, popolnoma se mora dati na voljo višji sili, da ga zalije jezikovna magma. Nisem po naključju na začetku omenila očarljive energije, ki diha iz teh verzov. Zagotovo je pesnik izrazito intuitiven ustvarjalec in podobe, ki jih izpisuje na prazne strani, so nekakšni alkimistični obrazci zaklinjanja. Večina pesmi je napisanih v tercinah oziroma avtor uporablja trivrstične kitice. Seveda to niso dantejevske tercine, saj je Tomaž Šalamun sodoben pesnik, ki piše v prostem verzu. Dosledno v izpovedni prvi osebi.

Njegove besedne zveze so na prvi pogled včasih res popolnoma nesmiselne, alogične, a to pomeni, da Šalamun vztraja na svojih modernističnih pozicijah; te pesmi so neustavljiv tok zavesti, ki je izredno prožna, gibčna, igriva in inspirativna. Kot da bi se pesnik ves čas izročal na ogled svobodni, samozadostni ustvarjalni igri, svojevrstnemu novodobnemu panteizmu. V tem smislu me je zelo očarala pesem, ki nosi naslov *Akacija*: "Rad bi bil Juarroz, rad bi bil Braco, pa / / nisem, pa kaj, tak sem, kot me je

življenje / sestavilo, kot me je luč oblila (ja, me / je), kot so me brcali kot kocko in si polomili // noge kot ta akacija. [...] Ni me še zasteklila milina / ljubezni, strašno zahvaljevanje. [...] Drgetal sem nad avtocesto, sila me je porivala čez ograjo, jaz nisem hotel, sila je hotela, // jaz sem pisal, nisem vedel, da se bom tako / ranil. Da bom predrl. Da ne bo več sonca. Da me bo vrglo tja. Gume špricajo, gume // odhajajo, gume ližejo, basen, še bo basen, / izvrglo me bo, reka je življenje, še bo / basen, to vidi akacija. Akacija me je opozorila.” (Akacija, str. 69–70.) Tako rekoč pesem, ki zapisuje Šalamunovo avtopoetiko jaza, ki nenehno menjuje identiteto, sproščeno, transgresivno in nonšalantno preigrava različne drže, si nadeva ironične maske, se kot riba potaplja v vsakič drugo reko, ki pa je paradoksalno pravzaprav vedno ista reka življenja, notranje, ustvarjalne zavesti ali pa razbrzdanega jezika. In iz tega jezika resnično brizga nezaježljiva in hkrati neulovljiva energija, ki s posebno milostjo blago, nežno obliva bralca kot nekakšna nebeška luč. Ali pa vsaj kot svetloba, ki žari iz skrivnostnih, a nerazumljivo toplih renesančnih slik.

Po izobrazbi je Tomaž Šalamun pesnik; to je dejstvo, ki ga ne smemo spregledati. Za njegove pesmi sta značilna prožnost in prosti tek vizualne domišljije. Pesnik odkritosrčno prizna, da mora že iz prvega verza jasno zasijati čista podoba, šele nato lahko pesem steče. Največkrat pa se podoba razvije in steče čisto svojevoljno in tako avtor kot bralec sta priča njenim osupljivim preobrazbam. Drznem si zapisati, da je ravno šokantna moč estetskih transformacij tisti notranji motor ali pa žar, ki nas vedno znova tako nezaustavljivo očara, da teh nekaj “the happy few” s posebno strastjo in slastjo odpira vsako novo Šalamunovo knjigo poezije. Hkrati pa je težko pisati o njegovi poeziji, saj je izredno izmuzljiva, kot da bi se rogala kritičnim oznakam in etiketam pesniških šol. Nenehen pretok občutij, podob, energije, iskrive jezikovne domišljije lovi bližino z božanskim sveta, se nenehno rojeva iz njega, nastaja in se gradi iz svoje lastne očaranosti nad bogastvom bivajočega. Zdi se, da je pesnik plesalec, občutljiv medij, ki se prepušča neskončni ljubezni in svobodi. Verjetno je to dvoje osrednje gibalo Šalamunove poetične govorice in drže. Mladost, strast, bližina Boga, svoboda, transgresija, igra so njeni notranji motorji. To so tudi kriteriji, na katere Šalamunova poezija prisega in jim je zvesta tako rekoč od prvega verza iz daljnega *Pokra* iz leta 1966. Šalamun ima za sabo več kot štirideset let nenehnega pesnjenja; zavidanja vredno obdobje. To je zagotovo eden najobsežnejših pesniških opusov na svetu, ki je imel strašno močan vpliv na mlade pesnike, še posebno v sedemdesetih letih. Svojo melaso je namazal povsod in nanjo lovil opotekave začetnike. Poznejša recepcija je bila bolj kritična in ustvarjalna.

Ne smemo se preveč čuditi, če se včasih Šalamun počuti pošastnega. Se v zadnjem času njegova govorica umirja? Zapisala bi, da njena žar in polet niti malo ne usihata, da je, skratka, v odlični ustvarjalni formi. Kot da bi se nakapalo dovolj nektarja, ki se zdaj izroča v verzih. Seveda bo čas neprizanesljivo določil, katere pesmi se bodo ohranile v tej vrtoglavo neskončni produkciji. Je Šalamun že del kanona? Skoraj prepričana sem, da se pesnik sam ne obremenjuje s takšnimi vprašanji. Pravi, da so to le zmaji, ki jim je treba sekati glave; da bi ga takšna vprašanja notranje zaustavila. Ne preostane nam drugega, kot da prisluhnemo "čudnemu in čudovitemu načinu, saj so noseče z osupljivimi preskoki med zgodbami in zaznamovane s privlačnim prelivanjem smislov, šumečih med vlakni, ki jih pesnik smuka iz velikanske zaloge svojih doživetij in fantazem" (Aleš Debeljak). V pesmi Žitnica se mu med drugim zapiše: "Moj loft je dolg, moj / *granaio* prevelik, ne dosežem. Ko kuham / kavo in pridejo stavki, ne morem / steči do tja." Šalamunova poezija je kot prekipevajoča žitnica, iz katere se naravnost usipa pesniško žito. Občutek bogastva, ob pogledu nanj nam bo razneslo prsi. Kakšen krasen, neponovljiv občutek!

Zbirka je razdeljena v pet ciklov, vsakega izmed njih uvaja citat, navedek. Šalamunov pesniški jezik je bogat, razplaten, demokratičen. Ne izogiba se narečnim in pogovornim izrazom, tudi sposojenke in tujke mu niso tuje, nekatere izmed njih napiše kar v izvorni obliki: *foulard*, *fléau*, *gallo*, *granaio*, *restraint*, *popolani*, *acqua*, *divieto di caccia*. Praviloma so vzete iz romanskih jezikov, prevladujeta francoščina in italijanščina. Kako tudi ne, saj se je Tomaž Šalamun rodil v svetlem mediteranskem okolju, v katerem je na ulicah slišal italijanščino, v srednji šoli pa je imel odličnega profesorja francoščine, Martelanca, na katerega ga vežejo prijetni spomini in doživetja. Ustvarjalec je večkrat izjavil, da ga je kot frankofila francoska kultura zaznamovala in bi rad še naprej razvijal navdušenje nad francoskim jezikom in kulturo. Šalamunova pesniška govorica je neverjetno prožna, gibčna, zmožna nenehnih piruet in obratov, kot da bi z enim samim osvobajajočim se gibom odvrгла s sebe težo kompleksov in bremen Slovencev. Nobeno pretiravanje ni, če zapišem, da je njegova govorica v kontekstu slovenske poezije ena prvih dosegla svetovljanske širine z ironično rabo nekaterih besednih zvez, podrla nekatere meje in se zavihtela zelo daleč. Predvsem na začetku, leta so prinesla mir in lepoto. Prepričana sem, da vztrajanje v tako svobodni igri besed in podob, pa naj bodo še tako očarljive, nenavadne in privlačne, zahteva močno vero vase in v svoje početje. Brez takšne vere in odprtosti do sveta in drugega, kar je morda bolj stvar milosti kot prepričanja, ne bi bilo nič, še posebno pa ne tako svetle, odlične, izvrstne igre.

Zdi se mi, da tudi za bralca Šalamunovih pesmi velja nekaj takega kot za ustvarjalca. Kdor jih bere, mora izklopiti razum in vklopiti intuicijo, se popolnoma prepustiti njihovi igrivosti, svobodi, posebni privlačnosti. Mislim, da je to edini "pravi" pristop do njih, sicer nam ostane njihovo ludično, alogično, včasih nesmiselno prelivanje nedoumljivo, zaprto, nepotrebno. Bolj nekakšna besedna entropija, šum jezika, kvečjemu motnja, bolj nedolžen nesmisel kot pa odprta igra sveta. Šalamun se verjetno zaveda, da ves čas stopa po nevarnem robu med nesmisli, nerazumevanjem in privlačno pesniško igro. Ne trudi se, da bi koketiral s svojimi bralci, da bi jim bil všeč. Požvižga se na to, njegova pravila igre so drugačna: predvsem je zavezan svoji ustvarjalni svobodi in nenehnemu preizkušanju meja, kako daleč si upa. Vendar se zdi, da v zadnjem času stavi bolj na lepoto, žlahten mir in razkošje doživetij, občutij in fantazem svojega bogatega življenja. Z enkratno magmo jezika in melaso razgibanih doživetij je neutrudljiv derviš, ki se izroča neskončni igri sveta, seizmograf dihanja sveta, medij in jeziček na tehtnici osvobojene, a v isti sapi zavezujoče igre. Zagotovo se iz vsega tega poraja visoka zavest pripadnosti in zahtevnosti posebne poklicanosti, ki jo neverjetno sveže in mladostno izpričujejo njegove pesmi.